

„CHŁOPI” WŁADYSŁAWA REYMONTA

Opracowanie: Violetta Dudziak



Zdjęcia z filmu „Chłopi” z 1973 roku w reżyserii Jana Rybkowskiego (film powstały na podstawie powieści Władysława Reymonta). Jest to „arcydzieło polskiej kinematografii, bowiem reżyser zdołał uchwycić unikalny mikroświat przedstawiony przez wielkiego noblistę i pokazać, że „Chłopi” to także opowieść o nas samych”.

Czytaj więcej: <https://histmag.org/Chlopi-rez.-J.-Rybkowski-recenzja-i-ocena-filmu-18450/>



Kadry z najnowszej adaptacji "Chłopów" w reżyserii Doroty Kobieli – twórczyni „Twojego Vincenta” (nominowanej m.in. do Oscara, Złotych Globów czy BAFTA). Nowa produkcja zostanie zrealizowana z wykorzystaniem tej samej techniki malarskiej.

Temat: „CHŁOPI” REYMONTA – SYNTEZA POLSKIEJ WSI,

czyli krótki przewodnik po Lipcach Reymontowskich

1. **Biografia noblisty – Władysława Stanisława Reymonta** (właśc. Stanisław Władysław Rejment).



Władysław Reymont na obrazie Jacka Malczewskiego z 1905 roku

- Ur. 7 maja 1867 w Kobielach Wielkich, zm. 5 grudnia 1925 w Warszawie.
- Polski pisarz, prozaik i nowelista.
- Jeden z głównych przedstawicieli realizmu z elementami naturalizmu w prozie Młodej Polski.
- Laureat Nagrody Nobla w dziedzinie literatury za czterotomową „epopeję chłopską” *Chłopi*.
- Urodził się w rodzinie organisty. Jego ojciec, Józef Rejment, człowiek czytany (zaszczepił w nim miłość do literatury), miał wykształcenie muzyczne i w tuszyńskiej parafii pełnił obowiązki organisty, prowadził księgi stanu cywilnego i korespondencję proboszcza z władzami rosyjskimi. Matka wywodziła się ze zubożałej szlachty krakowskiej.
- Dzieciństwo spędził w Tuszynie (pod Łodzią).
- Rodzice chcieli, aby został organistą (jednak ze względu na brak talentu muzycznego poszedł do szkoły krawieckiej).
- Ukończył Warszawską Szkołę Niedzielno-Rzemieślniczą; uczył się zawodu krawieckiego w Warszawie, po czym został czeladnikiem (w wyuczonym zawodzie nigdy nie pracował).
- Był aktorem w wędrownych grupach teatralnych, a dzięki protekcji ojca znalazł zatrudnienie jako niskiej rangi funkcjonariusz Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej, pracując jako starszy robotnik na kolei m.in. w Rogowie i Lipcach.
- 13 lipca 1900 Reymont uległ wypadkowi kolejowemu (sfalszowane orzeczenie lekarskie o złym stanie zdrowia zapewniło mu wysokie odszkodowanie, które pomogło mu zdobyć niezależność finansową).
- 13 listopada 1924 otrzymał Nagrodę Nobla.



Pierwsza strona rękopisu „Chłopów” Władysława Reymonta

2. Temat „chłopski” w literaturze – powtórka do matury.

3. Kreacja świata przedstawionego w powieści.

1) Czas:

- lata 80. XIX wieku
- akcja zamyka się w 10 miesiącach (ale nie dotyczy jakiegoś konkretnego roku, lecz każdego roku wpisanego w wykreowaną rzeczywistość)
- ma charakter umowny
- „**czas okrągły**” – od wrześniowych wykopków do żniw
- „**czas cykliczny**” – oparty na następstwie pór roku (od jesiennego obumierania przyrody przez zimową martwość, powtórne, wiosenne narodziny do żniw, pory letniej – dojrzewania przyrody)
- „**bezczas historyczny**” – omija odniesienia do konkretnego czasu, momentu historycznego, nadaje dziełu charakter mityczny (wg K. Wyki)

2) Miejsce:

- **Lipce** (mazowiecka wieś istniejąca do dziś, zwana Lipce Reymontowskie).
- **Wieś Lipce:** „*to jakby skansen, wieś całkowicie odcięta od świata (...). Wieś egzystuje sama w sobie, poza historią i przestrzenią*” (J. Osmoła).
- *Pisał Reymont: „Lipce jawiły się (...) jakby na dłoni, leżały nieco w dole nad ogromnym stawem, modrzącym się kiej lustro spod białawej a leciuchnej przysłony, obsiadły wodę kręgiem niskich, szerokich chałup, co jak kumy w sobie wielce podufały, przysiadły w sadach jeszcze nagich (...) Wokół zaś, jak jeno dojrzeć, stały sinym wiankiem lasy i rozlewały się pola nieprzejrzone, leżały wsie dalekie, wsie kieby te szare liszki przywarte do ziemi, a w sady pochowane”.*
- *I choć zabrakło już wspomnianego stawu, choć nie zastaniemy w nich Reymontowskich krajobrazów, Lipiec nadal nie można pomylić z żadną inną miejscowością. Ważne instytucje, lokalne imprezy czy organizacje noszą imię Władysława Stanisława Reymonta. Nazwy ulic Dominikowej czy Boryny to oczywiste nawiązania do bohaterów jego powieści. Już to wystarczy, by poczuć choć namiastkę ducha Reymonta.*
- Lipce to wieś położona w powiecie skierniewickim, w północno-wschodniej części województwa łódzkiego.
- **Całą lipiecką historię w skrócie opowiada gminny herb.** Znajdujący się po



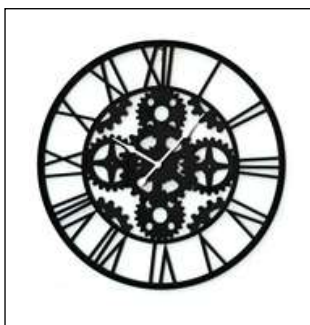
lewej stronie tarczy krzyż, otoczony kłosami, przypomina, iż polska wieś to kolebka chrześcijaństwa, nawiązując przy tym do faktu założenia Lipiec przez kościelnego hierarchę. Lipa sugeruje pochodzenie nazwy miejscowości, a jej korzenie symbolizują liczbę sołectw, wchodzących w skład gminy. Zwieńczeniem herbu jest otwarta księga – wyraz wdzięczności dla Reymonta, który swoją powieścią rozstawił ową wieś i zapewnił jej trwałe miejsce w polskiej literaturze.

Czytaj więcej w artykule: „*Co przynieśli Lipcom „Chłopi”. Spacer po Reymontowskiej wsi, która stała się symbolem*”: <https://histmag.org/co-przyniesli-lipcom-chlopi-spacer-po-reymontowskim-symbolu-wsi-polskiej-11847/>

3) Wydarzenia:

- Obraz życia polskiej wsi przełomu wieków.
- „*Synteza polskiej wsi, jej problemów i spraw, ludzi – ich doznań i przeżyć.*”
- Wydarzenia nie dotyczą jakiegoś konkretnego roku i dających się topograficznie określić Lipiec, ale każdego roku wpisującego się w wykreowaną rzeczywistość.
- „*Dzieło o tendencjach mitotwórczych, uniwersalistycznych, uogólniających problem egzystencji człowieka w świecie przyrody*” (K. Wyka)

4. Chłopi jako „epicki zegar” wg Kazimierza Wyki



„*Chłopi Władysława St. Reymonta to wielki zegar epicki, do innych tego typu zegarów mało podobny. Chociaż, jak w tamtych, stukają w nim godziny, wyskakują ludzkie figury, znaki zodiaku i pory roku, i obrzędy, i krajobrazy, ten zegar chodzi i żyje rytmem własnym. Niekoniecznie harmonijnym i gładkim. (...) w którym biegną i zazębiają się różne koła i dźwignie, lecz wszystkie one stają się posłuszne pewnemu przebiegowi nadrzędnemu. Celem będzie dowieść, że w stosunku do artystycznej i światopoglądowej konstrukcji Chłopów należy ów mechanizm rozumieć dosłownie: Chłopi są takim mechanizmem.*”

5. Cztery porządki w *Chłopach* wg K. Wyki: „mityczne koło nawrotów czasu i przyrody”

- 1) **Fabularny – porządek zdarzeń**, np.:
 - stara Agata opuszcza wieś i „*idzie we świat*” (na żebry)
 - jarmark w Tymowie
 - Boryna posyła swaty do Jagny
- 2) **Egzystencjalny – porządek życia i śmierci**, np.:
 - śmierć Borynowej krowy
 - śmierć parobka Boryny – Kuby
 - narodziny drugiego dziecka Hanki; śmierć Agaty
- 3) **Kulturowo – sakralny – porządek świąt kościelnych, obrzędów, obyczajów**, np.:
 - odwiedzanie grobów w Dzień Zaduszny (rzucanie chleba na groby)
 - wesele z przyśpiewkami, mazury, obertasy i krakowiaki; odświętne stroje
 - chodzenie z „kogutkiem” (święta wielkanocne)
- 4) **Przyrodniczy – porządek rytmu prac polowych**, np.:
 - wykopki, zbieranie i szatkowanie kapusty
 - młócenie zboża, przędzenie wełny, tkanie płótna zimową porą
 - siewy, orka, sianokosy na wiosnę

6. Zbiorowość jako bohater.

- Charakterystyka chłopów: przywiązani do ziemi, pracowici, solidarni, religijni, kultywują tradycje, kłótniwi, pokorni, nieufni, zacofani.
- Akceptacja śmierci jako naturalnego porządku świata.
- Uświęcenie pracy liturgią.
- Miejsce w hierarchii społecznej określa ilość posiadanej ziemi.
- Podziały w gromadzie wynikające ze zróżnicowania majątkowego i stopnia zamożności.
- Jedność i solidarność gromady w sytuacjach trudnych, w walce o interes gromady (np.: spór o las i konflikt z dworem; walka z kolonistami niemieckimi; osąd nad Jagną)
- 90 bohaterów (20 to postaci pierwszoplanowe!).

7. Najciekawsze kreacje postaci:

- **Maciej Boryna** – 58-letni gospodarz, najbogatszy we wsi (ma 30 morgów ziemi!), ojciec czworga dzieci, (stylizacja na chłopa-Piasta – wg J. Krzyżanowskiego).
- **Antek Boryna** – ambitny, dumny, temperamentny; skonfliktowany z ojcem; po powrocie z więzienia zachodzi w nim głęboka przemiana duchowa.
- **Jagna Paczesiówna** – „wiejska piękność”, 19-letnia córka Dominikowej; urodziwa, kochliwa, wrażliwa; nieprzystosowana do życia w gromadzie; uosobienie ludowej elegancji, erotyzmu; jest jak „matka – natura” poddana cyklicznym przemianom (topos matki – ziemi, wiejska femme fatale; „*obdarzona bujnym temperamentem erotycznym*”, „*urasta do symbolu <<matki – ziemi>> wiecznie spragnionej miłości i słońca, staje się żywiołem niszczącym układ społeczno- moralny wsi*” – J. Osmoła)
- **Hanka** – jej osobowość rozwija się w toku akcji; początkowo słaba i płacziwa, z czasem silna, zaradna, gospodarna.
- **Kuba Socha** – powstaniec z 1963 roku; los parobka przyjmuje z chrześcijańską pokorą.
- **Jagustynka** – spostrzegawcza i inteligentna; doznała krzywd od własnych dzieci.
- I inne postaci: Dominikowa, Kowal, Magda Kowalowa, Roch, Agata, wójt, Jankiel.

8. Obraz życia wsi na przełomie XIX/XX wieku:

- **naturalistyczna** koncepcja ludzkiego losu (życiem bohaterów kierują popędy i instynkty; człowiek zależny jest od przyrody, jest częścią natury; częścią życia chłopów jest nieustanna walka o byt, przetrwanie; prawa biologiczne rządzą gromadą)
- panoramiczny obraz środowiska, polskiej wsi
- wieś jako „kultura zamknięta”
- zbiorowa moralność – „**życie po bożemu**” (życie w zgodzie z zasadami, obyczajami wsi, brak miejsca dla tych, którzy ich nie przestrzegają – Jagna)
- życie w zgodzie z gromadą (Antek nie przeciwstawia się gromadzie, gdy ta osądza Jagnę)
- **heroizacja** codziennego trudu, pracy chłopów
- **mitologizacja** życia chłopów
- **mityzacja** świata
- **nobilitacja** chłopów
- majątek, ilość posiadanej ziemi jako miernik wartości człowieka
- **praca** – podstawową wartością, dobrem człowieka
- **praca sensem życia chłopskiego**
- **trud, piękno i dostojność chłopskiej pracy i ludzi pracujących**
- praca zyskuje cechy obrzędowe, magiczne; połączona jest z rozrywkami
- uświęcenie pracy obrzędami religijnymi i świeckimi
- rytm życia **determinowany przez pory roku**
- biologiczne prawa kierują życiem (popędy, instynkty – **bergsonizm**)
- porządek życia nadaje **kalendarz obyczajowo-obrzędowy i liturgiczny** (święta, obrzędy, zwyczaje, przesady, uroczystości rodzinne i kościelne)
- porządek życia wsi jest stały i zgodny z wolą Boga

9. Obraz przyrody:

- przyroda jako **równorzędny bohater** („wiosna Boża wysłanniczka”)
- **odzwierciedla uczucia bohaterów**
- determinuje losy postaci
- człowiek jako część przyrody
- **antropomorfizacja** przyrody
- **sakralizacja ziemi**
- **symbolika ziemi** – rodzicielka, żywicielka, miejsce spoczynku zmarłych
- **topos matki** – ziemi
- **kult ziemi** (ziemia jako wartość najwyższa)
- ziemia powodem sporów i rodzinnych konfliktów (stary Boryna i syn)
- **życie ludzkie związane z rytmem przemian w przyrodzie** (np.: żebracza tułaczka Agaty)
- przyroda jako tło wydarzeń

10. Narracja w *Chłopach* Reymonta wg K. Wyki:

- „*TRZY ODDZIELNE STRUKTURY NARRACYJNE, trzy wcielenia narratora, przy czym każde z tych wcieleń obsługuje inną część dzieła i pełni wobec tego funkcję niewymienną w stosunku do dwu pozostałych struktur narracyjnych. Jeszcze prościej można mówić o trzech stylach pisarskich w *Chłopach*.*”

- **wsiowy gaduła** (ujawnia się głównie w toku fabularnym; wrosnięty w środowisko, zaangażowany w jego sprawy; narracja o cechach gawędy, właściwa dla gwary łowickiej), cyt.:
„A wszędy, na wozach, pod ścianami, wzdłuż rynsztoków, gdzie ino miejsce było, rozsiadły się kobiety sprzedające: która cebule we wiankach albo i we workach; która z płótnami swojej roboty i wełniakami; która z jajkam i a serkami, a grzybami, a masłem w oselkach poobwijanych w szmatki; inna znów zasię ziemniaki, to gąsków parę, to wypierzoną kurę, to len pięknie wyczesany, albo i motki przędzy miała, a każda siedziała przy swoim i poredzały se godnie, jak to zwyczajnie na jarmarkach bywa; a trafił się kupiec, to sprzedawały wolno, spokojnie, bez gorącości, po gospodarsku, nie tak jako te Żydy, co wykrzykują, handryczą i ciskają się kiej te glupie”
- **młodopolski stylizator (liryczno-nastrojowo-opisowa poetyka okresu Młodej Polski)** (poetyka nastrojowo-symbolicznej, najczęściej opisuje rytm prac sprzęgniętych z przyrodą, opisy utrzymane w konwencji impresjonistycznej, symbolicznej, ekspresjonistycznej, onirycznej; opis jesiennej ulewy, zimowe roztopy, wiosenne wichury i powroty ptaków, opis letniej suszy; opis symbolicznie ujętej śmierci Macieja Boryny), cyt.:
„Hej! Jesień to była, późna jesień! I ani przyśpiewków, ni pokrzyków wesolych, ni tego ptaszków piukania, ni nawoływań nie słyhać było w e w si — nic, jeno ten wiatr pojękujący w strzechach, jeno te dżdże, sypiące jakoby szklivem po szybach, i to głuche, wzmagające się co dnia bicie cepów po stodołach. Lipce martwiały równo, jako te pola okólne, co wyczerpane, szare, odarte — w odpocznieniu leżały i cichości tężenia; jako te drzewiny nagie, poskręcane, żałobne, drętwiąjące z wolna na długą, długą zimę... Jesień to była, rodzona matka zimy.”
- **realistyczny obserwator** (ujawnia się głównie w toku fabularnym; odwołuje się do zasobów realistycznej prozy polskiej, głównie okresu pozytywizmu), cyt.:
„Chmury gnały nisko, bure, ciężkie, jakby obłocone, niby stada niemytych baranów. Staw pomrukiwał głucho, a czasami chlustał wodą o brzegi, na których gdzieniegdzie, wśród czarnych, pochylonych olch i wierzb rosochatych, czerwieniły się kobiety piorące szmaty — kijanki trzaskały zajadle po obu brzegach. Na drogach pusto było, gęsi tylko całymi stadami babrały w stężałym błocie i po rowach zarzuconych opadłymi liśćmi i śmieciami i dzieci krzyczały przed domami. Koguty zaczęły pisać po płotach, jakby na zmianę.”
- *Czytaj więcej w artykule: Kazimierz Wyka: Próba nowego odczytania "Chłopów" Reymonta*
- http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1968-t59-n2/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1968-t59-n2-s57-105/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1968-t59-n2-s57-105.pdf

11. Chłopi jako epopeja chłopska